

Eörsi László

Persona non grata

PUBLICISZTIKA - LXVIII. évfolyam, 24. szám, 2024. június 14.

A forradalom kirobbanása után, a szovjet csapatok bevonulásakor a Corvin köznél és környékén, az Üllői úton bontakozott ki a legnagyobb ellenállás, az intervenciós főerők délkelet felől hatoltak a fővárosba. A Klinikák és a Nagykörút közötti útszakasznál számos kisebb létszámú, spontán módon összeverődött, katonailag képzetlen, többnyire fiatalokból álló felkelőcsoporthoz vette fel a harcot a világ legerősebb szárazföldi hadseregének alakulataival.

*

Egy kisebb és egy nagyobb csoport egyesüléséből jött létre a Vajdahunyad utcai csoport (Vajdahunyad u. 41.) a 24 éves Kiss Károly parancsnokságával. Kiss a romániai Arad megyében nőtt fel. A világháború idején a családjával a vasgárdisták elől Bajtára menekült, ahonnan 1945-ben – mivel e község Csehszlovákiához került – Esztergomba települtek át. Kiss Károly 1951-ben asztalos szakvizsgát tett, és a Sportáruteremelő Vállalatnál (más forrás szerint a helyi Repülőgépgyárnál) helyezkedett el, majd a Petőfi Katonai Akadémia növendéke lett, hadnagyi rendfokozatot szerzett. Megnősült, házasságából két gyermek született.

A forradalom és a szabadságharc kirobbanásakor részt vett az Üllői úti harcokban, majd az ő irányításával alakult meg a mintegy 25 főnyi Vajdahunyad utcai csoport. Több fegyveres lány is volt itt, köztük Wittner Mária vált a legismertebbé. „A Corvin közti vezetőktől azt a feladatot kaptuk, hogy a szovjetek betörése elől zárjuk le az Üllői út bejáratát, ők pedig a hátunkat fedezve a Kisfaludy köz felől teszik ezt” – emlékezett vissza Kiss 1980-ban.

Katonai tudása, magabiztos fellépése, rendkívüli fizikuma kellő tekintélyt teremtett számára. Egyes visszaemlékezések szerint a legműveltebbnek is ő bizonyult. Politikai nézeteiről csak annyit tudunk, hogy a rákosista struktúra megdöntéséért szállt síkra.

Egyik csetepatéban megsebesült, a forradalom további napjaiban a fejét nagy kötés ékesítette, erről könnyen felismerhető a csoportról készült fotón, amelyet egy német újságíró készített.

„Aki nem fog fegyvert, az gyáva vagy ávóspárti”; „aki elmegy, az áruló vagy

ÁVH-bérenc” – jelentette ki. „Senki nem mert visszaszólni neki, amit ő mondott, az mindig parancs volt” – vallotta fél évvel később az egyik csoporttag a tagbaszakadt, bekötött fejű golyószórós parancsnokról. Igen erélyesnek mutatkozott a környék lakosságával szemben is, például fenyegetően vonta felelősségre mindazokat, akik be akarták zárni a kapukat, amivel súlyos veszélybe sodorták volna a menekülő ellenállókat. Helyettese a 22 éves Jánoki Attila géplakatos lett, aki a fúzió előtt egy kisebb csoportot vezetett. Katonacsáládból származott, a szovjet fogság elől ideiglenesen Németországba költöztek. 1956-ban a Transzvil Vállalatnál dolgozott, Zircen, ideiglenesen a XIII. kerületben lakott. Ő távolról sem volt olyan szigorú, mint Kiss, a csoport tagjai vele könnyen együttműködtek. Jánoki hangoztatta, hogy nem a szocialista rendszer megdöntéséért fogott fegyvert, hanem a diktatúra és az ÁVH önkénye ellen.

A csoport sikeres ellenállást fejtett ki, még egy szovjet lőszerszállítmányt is zsákmányoltak.

Október 29-étől – miután a szovjet csapatok kivonultak a városból – megváltozott a felkelőcsoport feladatköre, tevékenysége. Nemzetőrségbe szerveződve ekkortól főleg a rend fenntartására kellett összpontosítaniuk. Megkezdődött a civil fegyveresek központi szervezése. A Vajdahunyad utcaiak élvezték talán a legnagyobb önállóságot a corvinista egységek között. Egy ízben Jánoki parancsnokhelyettest Iván Kovács László, a corvinisták főparancsnoka elvitte tárgyalni a Parlamentbe a politikai és a katonai vezetőkkel.

Kiss Károly továbbra is nagyon ügyelt a belső fegyelemre. Más parancsnokokhoz képest különösen az eltávozások, a kilépők megítélésekor bizonyult szigorúnak. Csak az ő engedélyével lehetett elhagyni a bázist, a fegyelmezetlennek minősülőket lelövésével fenyegette. Másfelől nagy nőcsábász volt. Felváltva aludt a csoporthoz tartozó lányokkal, de kapcsolatot tartott egy házmesterné unokahúgával is.

A felkelőcsoport az ÁVH-sok, a pártfunkcionáriusok felkutatásával is foglalkozott. Kiss meg volt győződve arról, hogy akinél új vagy több igazolvány van, az biztosan ávós, ezeket a parancsa értelmében a Práter utcai fogdába kellett előállítani.

Október 30-án a csoport egyik fele a Köztársaság téri pártházat ostromolta – a lincselésben nem vettek részt; mindkét parancsnok elítélte az önbíráskodást –, Kiss Károly a többiekkel a kőbányai rendőrkapitányságról szerzett fegyvereket. E felkelőparancsnokok nagy szerepet vállaltak a sajtótermékek terjesztésében, még vidéken is. A tűzszünet idején Jánoki

Attila szinte állandóan úton volt a kölcsönkapott Pobjedával, amelyet „Sajtó” felirattal látott el. Interjúkat is adott a nyugati újságíróknak. A lakosság élelmiszer-ellátását is biztosították: a közértek áruját Jánoki Attila fizetség ellenében kiosztatta a lakosságnak.

Kiss Károly november 3-án már számított a szovjet bevonulásra, és nem engedte nyugovóra térni nemzetőreit. Hajnalban négy-öt fős rajokban foglaltak tüzelőállást, az Üllői út – Vajdahunyad utca kereszteződésénél igyekeztek megfékezni az intervenciós csapatok lendületét.

Nemsokára megjelentek a szovjet páncélosok, mire a főparancsnok a harckocsik elé dobott egy több kézigránátból összezsavart köteget. Nagy harc bontakozott ki. A felkelők a páncéltörő ágyújukat is bevetették, amelyet Sipőcz József kezelte. A 42 éves Sipőcz, aki csendőr és SS-katona volt, emiatt (más belügyi adatok szerint köztörvényes vádakkal) jogerősen négy és fél évre ítélték el, a forradalom idején szabadult, részt vett a Köztársaság téri pártház ostromában, majd csatlakozott a Vajdahunyad utcaiakhoz. Ő abban bízott, hogy „visszatér a darutollasok ideje”.

A felkelők azonban mind szorultabb helyzetbe kerültek: a szovjet tüzérség lövéseitől hullani kezdtek a cserepek, majd kigyulladt a ház, ahol tartózkodtak, és a szovjet túlerő csak tovább fokozódott. Mielőtt a felkelők elhagyni kényszerültek a bázisukat, Kiss parancsnok azzal vigasztalta az aggó lakókat, hogy ne féljenek, a végső győzelem az övék lesz.

*

A csoport ezután két részre oszlott. A Kiss Károly vezette részleg napokon keresztül halált megvető bátorsággal folytatta a harcot a megszállókkal, néhány páncélost sikerült is megsemmisíteniük. November 7-én a csoporton belül is felgyülemlettek a feszültségek. Kiss parancsnok, aki eddig szinte semmilyen ellenvetést nem tűrt, sőt nemegyszer pisztolyával fenyegetődött, összekülönbözött társaival, és golyószórójával otthagya a csoportját. Az hozta ki a sodrából, hogy a korosabb, tapasztaltabb Sipőcz mindinkább beleszólt az irányításba, és a létszámban erősen megfogytakozott csoport tagjai az utóbbi mögé álltak, aki így át is vette a vezetést.

A Jánoki-részleg is felvette a harcot, ám ennek részleteiről nincsenek megbízható forrásaink. Ők hamarabb belátták a küzdelem esélytelenségét, és az emigrálás mellett döntöttek.

A nyomás tovább erősödött, mire Sipőcz november 8-án úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a környéken túl kockázatos az ellenállás. A szovjet erők –

az októberi tapasztalatok alapján – ezt a városrészt támadták a legkíméletlenebbül. A megmaradt fegyveresekkel a VII. kerület felé vonult, és a Hársfa utcai felkelőcsoporthoz csapódtak. Sipőcz egy 35-40 főnyi osztag élére került, ebbe olvadtak be az addigi Vajdahunyad utcaiak is. A hősiesség utóvédharcok november 10-éig tartottak, majd néhányan közülük a Szabadság-hegyre indultak, hogy Király Béla vezérőrnagy csapatához csatlakozzanak. Őt azonban már nem találták meg.

*

Mindhárom felkelőparancsnok elhagyta az országot. Egyikük esetében sem kérdéses, mi lett volna a sorsa, ha nem így dönt.

Sipőcz József valószínűleg az NSZK-ban telepedett le, sorsáról egyéb forrás nem került elő.

Jánoki Attila a harcoló részlegét egészen Svájcig vezette, ő tárgyalt az ottani hatóságokkal, és bonyolította a társai tartózkodási engedélyét. Számos fotó felmutatásával ismertette a forradalom eseményeit az újságírókkal.

Karácsonykor bátyjával, Jánoki Lászlóval – aki szintén a Vajdahunyad utcai csoport tagja volt – hatalmas kockázatot vállalva hazajött, kiszöktették szüleiket, Jánoki Attila menyasszonyát és másokat is. A magyar szervek értesülései szerint Svájcban, „rendőrségi vonalon” dolgozott, a táborokban az ÁVH-sok felderítésével foglalkozott, és a belügyminiszterrel is barátságot kötött. Tudni vélték azt is, hogy a brit légierőnél akart elhelyezkedni.

A hatvanas évek elején áttelepült Montrealba, kettős (kanadai–magyar) állampolgárságot – sőt UNO-igazolványt is – szerzett, és megnősült. 1968-ban egyszer csak feleségével egy Bécsben bérelt Peugeot-val megjelent Zircen. Apósa temetésére jött, aki már 1921-től igazolt párttag volt, és 1967-ben két hónapot kint tölthetett Kanadában. A ráállított ügynök érdeklődésére parkettázóként mutatkozott be, és leszögezte, hogy nem beszélhet a kinti politikai helyzetről.

A szervek azt gyanították, hogy hírszerző, de az „'56-os” múltja miatt az előállítását és a kihallgatását fontolgatták. „Ha bebizonyosodik, hogy benne volt valamilyen gyilkosságban, akkor le kell folytatni az eljárást, ha nem, akkor kiutasítjuk” – tervezték. (Gyilkosságnak a megszállók elleni harcból adódó haláleseteket értették.) Végül is az 1957-es periratokban nem találtak olyan adatot, ami Jánoki „gyilkos tevékenységét” bizonyítaná. Így az 1963-as közkegyelem miatt – és a várható nemzetközi botrány

elkerüléséért – nem kezdeményeztek rendőrségi eljárást ellene. Ám hogy elejét vegyék Jánoki további alkalmatlankodásának, tiltólistára tették. Még 1988-ban sem kaphatott vízumot, csak 1989 májusának utolsó napjaiban... Kiss Károly egyik barátnőjével Ausztriába menekült, majd 1959-ig Törökországban dolgozott. Visszatért Ausztriába, Londonban, Münchenben is megfordult, végül Ausztráliában telepedett le, megkapta az ausztrál állampolgárságot. Eközben felesége elvált tőle, és a Vöröskereszttel kerestette, gyermektartás miatt. Kissnek új, rövid házasságából is született egy gyermeke. Melbourne-ben elvégezte az építészmérnöki egyetemet, és a képzettségének megfelelő munkát vállalt Új-Zélandon, Líbiában és Dél-Afrikában. Az idegenlégióba is beállt, majd megszökött onnan. A hetvenes évek elején két évig Franciaországban élt. Azt hallotta, hogy Magyarországon elévültek az 1956-os vádak. Többször elutasították beutazási kérelmét, végül hamisított útlevelel 1979-ben Budapestre repült, hogy gyermekeit meglátogassa, és hogy elintéztesse nyugdíjazása utáni hazatelepülését. A fia nem bocsátotta meg neki, hogy elhagyta a családot, a lánya viszont rajongott érte. A szervek 1980 februárjában előállították és kihallgatták, végül a Magyar Népköztársaságban nemkívánatos személynek minősítették, megrovásban részesítették, és négy napon belül az ország elhagyására kötelezték. Betegsége miatt csak két hét múlva távozott, de többé már nem is tért vissza. Mindhárom szabadságbajnok eltűnt, a rendszerváltás óta semmit sem tudunk róluk.

A szerző további cikkei

A „NAGYKOVÁCSI CSATA” *LXVII. évfolyam, 43. szám, 2023. október 27.*

„CSAPATAINK HARCBA ÁLLNAK” *LXVII. évfolyam, 42. szám, 2023. október 20.*

„FORRADALOM VOLT” *LXVII. évfolyam, 24. szám, 2023. június 16.*

